

Valikointia koulutusportaiden yläaskelmilla: suomalaisten maisteri- ja tohtoriopiskelijoiden sosiaalitaustat

1. Johdanto

Suomen kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen nykymalliseksi koulutusyhteiskunnaksi on ollut kiistatta yhdenlainen menestystarina. Aina 1990-luvulle saakka suuren suomalaisen kouluskertomuksen pääjuoni käsikirjoitettiin koulutusmahdollisuuksien tasa-arvolle alkaen 1960-luvun yhtenäiskoulu-uudistuksesta, jatkuen ammatillisen koulutuksen reformilla ja aikuiskoulutuksen laajentamisena 1970- ja 1980-luvuilla.

Myös korkeakoulutuksen lähihistorian tarina on noudatellut samaa juonen kaarta. 1960-luvulta lähtien maamme korkeakoululaitosta ryhdyttiin valtiovetoisesti ja määrätietoisesti laajentamaan tasa-arvon tavoitteiden suunnassa. 1980-luvulle tultaessa Suomeen oli synnytetty kansainvälisestikin poikkeuksellisen kattava alueellinen korkeakouluverkosto, minkä eteläisin yliopisto sijaitsi Helsingissä, pohjoisin Rovaniemellä, läntisin Vaasassa ja itäisin Joensuussa. (esim. Nevala & Rinne 2012.) Paljonkaan liioittelematta voidaan sanoa, että akateeminen koulutus muuttui noin kolmessa vuosikymmenessä eliitin etuoikeudesta miltei jokamiehen ja -naisen mahdollisuudeksi. (Trow 2007). 1990-luvulla vakiinnutettu ammattikorkeakoulujärjestelmä laajensi edelleen väestön korkeakoulutusmahdollisuuksia, niin että nyt vajaat 40 prosenttia ikäluokasta siirtyy korkeakoulutukseen kun vastaava luku 1970-luvun alussa oli 10 prosenttia 1980-luvun alussa 20 ja 1990-luvun alussa 25 prosenttia (Kalenius 2014). Tieteellinen jatkokoulutus, nykyisin lähinnä tohtorikoulutus, edustaa koulutusmahdollisuuksien laajentamisen viimeisintä vaihetta, joskin eri mittaluokassa kuin perustutkintokoulutus (Jauhiainen & Nori 2017). Kun korkeakoulutusmahdollisuuksien laajentaminen toteutettiin opiskelijoille maksuttomana ja 1970-luvulta lähtien jatkuvasti parantuneella opintotukijärjestelmällä ryyditettynä, oli operaatiolla sosiaalisia eroja tasaava vaikutus. Eri sosioekonomisten ryhmien osallistuminen yliopistokoulutukseen on Suomessa tasoittunut toisen maailmansodan jälkeisistä vuosista 2010-luvulle ulottuvana jaksona. Uudet yliopisto-opiskelijat valikoituivat vuonna 2010 tasaisemmin eri sosioekonomisista ryhmistä kuin koskaan aikaisemmin. Silti erot ääripäiden välillä ovat edelleen selvät: ylempien toimihenkilöiden jälkeläisiä on uusissa yliopisto-opiskelijoissa suhteellisesti laskien miltei kolme kertaa enemmän kuin työntekijöiden lapsia. (Nevala & Nori 2017.)

Meritokratian ideaali (yksilöiden aseman määräytyminen heidän ominaisuuksiensa ja toimintansa – ei perityn aseman, privilegion tms. perusteella) ei siis ole läheskään täysimääräisesti toteutunut yliopistokoulutuksessa. 2000-luvun alussa näyttää siltä, että koulutuksellisen tasa-arvon traditio on tullut lakipisteeseensä ja uhkana on koulutuserojen kasvu, mistä konkreettisena ja hälyttävänä esimerkkinä peruskoulutuksen osalta kertovat tuoreimmat Pisa-tulokset. Taustalla vaikuttavat 1990-luvulla alkaneet koulutus- ja yhteiskuntapolitiikan uudelleenlinjaukset. Erityisesti korkeakoulupolitiikkaa ja yliopistolaitosta on 2000-luvun alussa määrätietoisesti kehitetty neoliberalismin ja siihen sisältyvien markkina- ja business-logiikan mukaisesti, jotka suosivat kilpailua ja erojen aikaansaamista; siis valikoinnin tehostamista niin yksilöiden kuin instituutioiden välillä.

Tässä artikkelissa tarkastelemme laajoihin tilastoaineistoihin perustuen suomalaisten maisteri- ja tohtoriopiskelijoiden taustoja ja elämäntilanteita. Tarkoituksenamme on luoda kuvaa siitä, miten maamme yliopistokenttä on jakaantunut opiskelijarakenteen suhteen ja tehdä näin välillisesti päätelmiä siitä, miten opiskelijat valikoituvat yliopistoihin.

2. Koulutuksellisen valikoitumisen anatomiaa

Koulutuksellinen valikointi on monitahoinen ilmiö ja riippuvainen yhteiskunnasta ja erityisesti kulloisestakin koulutusjärjestelmästä. Funktionalistisen näkemyksen mukaan koulutusinstituutioiden luonteeseen ja tehtäviin sisältyy koulutettavien lajittelu ja valikointi sekä koulutusjärjestelmän sisällä että suhteessa työelämään sekä laajemmin yhteiskunnallisiin asemiin. (Antikainen, Rinne & Koski 2013.) Valikoinnissa on pohjimmiltaan kyse siitä, missä suhteessa koulutukselle asetetut tavoitteet ja niihin sisältyvät arvot kuten esimerkiksi tehokkuus ja tasa-arvo toteutuvat. Koulutuksen valikointitutkimus on siten aina myös tavallaan (koulutus)poliittista tutkimusta: koulutusjärjestelmän prosessien, tuotosten ja arvojen tutkailua, sen tutkimusta mitä koulutus ”tekee” ihmisille, kuinka se kohtelee heitä: keille ja minkälaisia mahdollisuuksia se avaa tai sulkee yhteiskunnassa.

Koulutuksellinen valikointi toteutuu kahtalaisena prosessina. Yksilötasolla se koostuu koulutettavien ja heidän perheidensä tekemistä valinnoista ja preferensseistä (kaikki valintapyrkimykset eivät suinkaan aina toteudu). Instituutiotasolla valikointi ilmenee koulutusorganisaatioiden suorittamana karsintana, jonka taustalla vaikuttaa kulloinkin harjoitettu koulutuspolitiikka. (Reay, David & Ball 2005.) Esimerkiksi tätä kirjoitettaessa on käynnissä ministeriön (OKM 2016) ajama korkeakoulujen valintauudistus, jonka keskeinen

tavoite on vahvistaa lukio- ja ylioppilastutkintoa valintakriteereinä ja näin aikaistaa valintoja, jopa peruskoulun päättövaiheeseen.

Tasa-arvon näkökulmasta oleellinen kysymys on, minkälaista logiikkaa valikointiprosessit noudattavat ja miten koulutusjärjestelmä näiltä osin on rakennettu. Koulutuksellista valikointia voidaan empiirisesti tarkastella suhteessa monenlaisiin tekijöihin. Tavanomaisesti valikointia on tarkasteltu suhteessa koulutettavien ja heidän perheidensä varallisuuteen, yhteiskunnalliseen asemaan, alueeseen, ikään, sukupuoleen, etniseen taustaan ja muihin yksilöllisiin tekijöihin, vaikkapa lahjakkuuteen (ks. esim. Nori 2011; Nevala & Nori 2017; Erikson & Rudolphi 2009; Reay, Davies, David & Ball 2001). Nämä ovat tekijöitä, joiden perusteella yksilöt ja ryhmät asemoidaan ja heidät luokitellaan horisontaalisesti ja hierarkkisesti työelämässä sekä yhteiskunnan muilla kentillä, minkä vuoksi ne ovat tasa-arvon näkökulmasta kriittisiä.

Sitä mukaa kun koulutuksesta on tullut yhä tärkeämpi tekijä työelämään kiinnittymisen kannalta, se on myös yhä suurempi ratas yhteiskunnallisessa valikointiprosesseissa. Yksi modernin yhteiskunnan suuria kertomuksia oli koulutukseen ankkuroitunut lupaus ylenevästä ”säätäkierrosta” (upward mobility, esim. Scherger & Savage 2010). Ylisukupolvittainen sosiaalinen liikkuvuus onkin yksi keskeinen koulutuksellisen tasa-arvon indikaattori; kuta lähemmäs vanhempiensa ja heidän jälkeläistensä sosiaalisen aseman välinen korrelaatio lähestyy nollaa, sen tasa-arvoisempi yhteiskunta (esim. Silvennoinen, ym. 2015). Pohjoismaisissa hyvinvointiyhteiskunnissa tuo lupaus on kyetty ehkä kaikkein täysimääräisemmin lunastamaan (Esping-Andersen 2015).

Tutkittaessa koulutuksen valikointimekanismeja on muistettava, että valikointiprosessi on pitkä jatkuen perisaatteessa koko koulutushistorian ajan ja vaikutussuhteet ovat välittyneitä. Niinpä perhetaustan yhteys esimerkiksi koulumenestykseen voidaan nähdä sosiaalisen taustan primaarivaikutuksena, tämän jälkeen tehtävät lukuisat koulutusvalinnat toissijaisina vaikutuksina, jotka kietoutuvat sellaisiin institutionaalisiin tekijöihin kuin esimerkiksi oppilaitosten hierarkiat (Mullen, Goyette & Soares 2003; Silvennoinen ym. 2015).

3. Lohkoutunut suomalainen yliopistokenttä

Valikoituminen on prosessi jonka tuotokset muodostavat, ylläpitävät (uusintavat) ja myös muuttavat rakenteita. Maassamme harjoitetun tasa-arvoisen (korkea)koulutuspolitiikan tradition vuoksi suomalainen yliopisto ja koko suomalainen korkeakoululaitos on

vuosikymmenten saatossa rakentunut sangen tasalaatuiseksi. Ainakin näihin päiviin saakka instituutioiden väliset erot ovat säilyneet kansainvälisesti ottaen pieninä. Tästä huolimatta tutkimukset ovat kiistatta osoittaneet, että kotitausta vaikutti yliopistoon valikoitumiseen 1990-luvulla (Ahola 1995; Kivinen & Rinne 1995; Nevala 1999) ja edelleen 2000-luvun alussa (Kivinen & Hedman 2016; Nevala & Nori 2017; Nori 2011; Saari, Aarnio & Rytönen 2015).

Opiskelijoiden sosiaalitaustan perusteella tarkasteltuna nämä jaot ilmentävät yliopistokoulutuksen jakautumista elitistisempiin ja kansanomaisempiin segmentteihin. Yliopiston elitistisyydellä suomalaisessa kontekstissa tarkoitetaan opiskelijoiden keskimääräistä korkeampaa sosiaalista taustaa eikä käsitteellä viitata niin kutsuttuihin maailmanluokan yliopistoihin kuten vaikkapa Oxfordiin tai Harvardiin (Jauhiainen & Nori 2017).

Jo 1980- ja 1990-luvuilla tehdyt tutkimukset (Kivinen & Rinne 1995; Nevala 1999) osoittavat, että suomalainen korkeakoulukenttä oli lohkoutunut opiskelijoiden sosiaalitaustalla mitattuna. Jakolinjat kulkivat tieteenaloittain ja alueellisesti. Elitistisinä ääripäinä olivat pääkaupunkiseudun erikoiskorkeakoulut kuten Teknillinen korkeakoulu, Helsingin kauppakorkeakoulu, Sibelius-Akatemia ja Svenska handelshögskolan (Kivinen & Rinne 1995). Toisaalta sellaiset, usein perinteisiin professioammattuihin johtavat koulutusalat kuten lääke- ja eläinlääketiede sekä oikeustiede erottuivat statusaloiksi, jolle opiskelijat hakeutuivat selvästi yläluokkaisemmista taustoista kuin eri aloille keskimäärin (Nevala 1999).

2000-luvulle tultaessa valikoitumisen kokonaiskuva ei muuttunut vaikka aloituspaikkoja eli koulutusmahdollisuuksia vuosituhannen loppupuolella edelleen jatkuvasti lisättiin. Lisäksi itsevalintaprosessit näyttivät suosineen korkeammista sosiaalitaustoista tulevia, jolloin sisään päässeet olivat entistäkin valikoituneempaa joukkoa. (Nori 2011.)

Valtaosa korkeakoulutuksen valikointitutkimuksista on Suomessa (esim. Kivinen & Rinne 1995; Nevala 1999; Nori 2011; Saari ym.2016; Nevala & Nori 2017) ja muualla (esim. Ball, Davies, David & Reay 2002; Burke & Johnstone 2004; Wakeling 2005) keskittynyt lähinnä perustutkinto-opiskelijoihin. Sen sijaan tohtorikoulutukseen valikoitumista on tutkittu huomattavasti vähemmän, mikä on luonnollista ottaen huomioon koulutettavien määrän vähäisyyden verrattuna perustutkinto-opiskelijoihin. Tohtorikoulutukseen valikoituminen ja tohtorikoulutettavien tutkimus yleensäkin on nähdäksemme entistä tärkeämpää paitsi sen

vuoksi, että koulutusta on systemaattisesti laajennettu viimeisten vuosikymmenten kuluessa (vuosien 1999 ja 2009 välillä suoritettut tohtoritutkinnot kaksinkertaistuivat Suomessa, OKM 2010), myös sen vuoksi, että tohtorikoulutus on noussut niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin yhä keskeisempään asemaan korkeakoulu- ja tiedepolitiikassa. Suomessa tieteellinen jatkokoulutus valjastettiin 1990-luvulla osaksi ”uutta” yliopistopolitiikkaa, jossa yliopistot kytkettiin osaksi kansallista innovaatiopolitiikkaa ja ne määriteltiin yhdeksi menestystekijäksi globaalissa tietotaloudessa. Näin tohtorikoulutus on asetettu kiinteämmäksi osaksi yliopistojen kansainvälistymisen, tehostumisen, kilpailun, huipun tavoittelun ja strategiakeskeisyyden kyllästäväksi yliopistopolitiikkaa. Nykymuotoinen tutkijakoulutus käynnistyi vuoden 2014 alussa, jolloin ”tohtorituotanto” kytkettiin myös yliopistojen uuteen rahoitusmalliin yhdeksi tutkimuksen tuloksellisuusindikaattoriksi ja rahoituskriteeriksi. Paineet tohtoriopintoihin valikoinnin kiristämiseen ovat ilmeiset, mikä on jo toteutunut tohtoriopiskelijoiden kilvoittelussa palkallisista vakansseista yliopistojen tohtorikoulujen tohtoriohjelmissä.

Varsin harvalukuisen aiemman tohtorikoulutuksen valikointitutkimus on osoittanut, että sosiaalitaustan vaikutus näyttäisi vaikuttavan vielä valikoiduttaessa tutkintohierarkian ylimmälle tasanteelle. Wakelingin (2005) tutkimuksen mukaan Britanniassa ylemmistä sosiaaliryhmistä tulevat opiskelijat hakeutuivat kandidaattivaiheesta (bachelor) selkeästi useammin maisteriopintoihin kuin alempien sosiaaliryhmien perheiden jälkeläiset. Lisäksi perhetaustan vaikutus oli huomattavasti suurempi kuin opintomenestyksen. Myös yhdysvaltalaisen tutkimuksen (Mullen, Goyette & Soares 2003) mukaan vanhempien koulutustaso olisi selkeästi yhteydessä jatko-opintoihin valikoitumiseen college-opintojen jälkeen. Yhteys oli jopa voimakkaampi ylempiin jatko-opintoihin (ns. first professional ja tohtoriopinnot) kuin alempiin jatko-opintoihin (maisteri- ja MBA-koulutukset) valikoitumisessa. Tutkijoiden mukaan perhetaustan vaikutus college-opintojen jälkeisiin opintoihin toimi muun muassa yliopiston hierarkian, opintomenestyksen, koulutusodotusten ja uratoiveiden suodattamana, joihin opiskelijan perhetausta oli yhteydessä. Suomessa Heikki Silvennoisen ja Irma Laihon tutkimus (Silvennoinen & Laiho 1994; ks. myös Laiho 1997) on yksi harvoista, joka on pyrkinyt selvittämään tieteellisiä jatko-opintojaan harjoittavien opiskelijoiden sosiaalitaustoja. Tilastokeskuksen kokoaman, vuoden 1985 tilannetta kuvaavan aineiston mukaan tohtorintutkinnon suorittaneista lähes puolella isä oli ylempi toimihenkilö, kun maistereiden isistä ylempiä toimihenkilöitä oli 40 prosenttia. Äideissä vastaavat osuudet olivat 14 ja 11 prosenttia (Silvennoinen & Laiho 1997, 18.)

4. Tutkimuskysymykset, aineistot ja menetelmät

Haluamme tässä tutkimuksessa selvittää erityisesti sitä, miten eri sosiaalitaustoista valikoidutaan koulutusjärjestelmän ylemmille askelmille: maisteri- ja tohtorikoulutukseen. Kysymme myös, miten maisteri- ja tohtoriopiskelijat eroavat toisistaan taustoiltaan. Jatkuuko sosiaalinen valikoituminen aina jatko-opintoihin saakka eli tulevatko tohtoriopiskelijat korkeimmista sosiaaliryhmistä kuin maisteriopiskelijat? Vertailemme myös maisteri- ja tohtoriopiskelijoista muodostettuja ryhmiä: eroavatko ne toisistaan ja jos eroavat, niin miten? Lisäksi tarkastelemme sitä, millaisia erilaisia alueita ja hiarkioita on löydettävissä maisteri- ja tohtorikoulutus kentiltä. Lopuksi pohdimme, mitä voimme tulosten perusteella sanoa koulutusmahdollisuuksien tasa-arvosta suomalaisessa korkeakoulujärjestelmässä.

Hyödynnämme tutkimuksessamme kahta laajaa Tilastokeskuksen kokoamaa henkilö pohjaista rekisteriaineistoa. Aineisto 1 käsittää 50 prosentin satunnaisotoksen Suomessa vuonna 2014 maisterintutkintoa suorittaneista opiskelijoista ($n = 23\ 826$). Aineisto 2 on kokonaisaineisto eli se koostuu kaikista vuonna 2011 tohtorintutkintoa Suomessa suorittaneista jatko-opiskelijoista ($N = 18\ 687$). Molemmat aineistot sisältävät tietoja opiskelusta (tieteenala, tohtoriopiskelijoilla myös yliopisto, opintojen aloitusvuosi), perhe- ja elämäntilanteesta, asuinpaikasta, aiemmista tutkinnoista, tuloista, vanhempien (tohtoriopiskelijoilla myös puolison) koulutuksesta, sosioekonomisesta asemasta, ammatista ja tuloista.

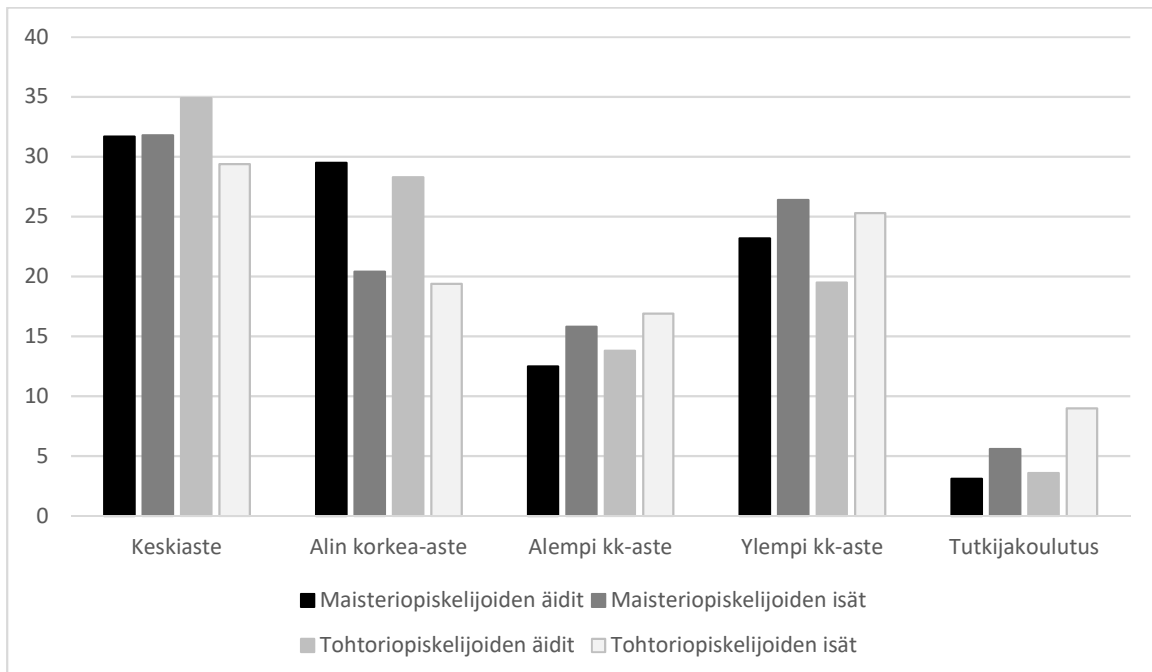
Aineistoja analysoidaan suorien jakaumien ja ristiintaulukointien sekä klusterianalyysin avulla. Klusterianalyysi on monimuuttujamenetelmä, jossa havainnot ryhmitellään niin, että ryhmät ovat sisäisesti mahdollisimman homogeenisiä mutta samaan aikaan ryhmien väliset erot ovat mahdollisimman suuret (Bahr, Bielby & House 2011, 68; Nummenmaa 2004, 363, 367). Klusterianalyysi on eksploratiivinen menetelmä, mikä tarkoittaa sitä, että tutkijan omilla valinnoilla ja tulkinnoilla on suuri merkitys (Nummenmaa 2004, 367).

Klusterianalyysityyppejä on kahdenlaisia: hierarkkinen klusterianalyysi (Hierarchical Cluster Analysis) ja k-keskiarvoklusterianalyysi (K-Means Cluster Analysis). Tässä tutkimuksessa on käytetty jälkimmäistä, sillä se sopii suurten aineistojen analysointiin.

5. Tulokset

Yliopisto-opiskelijoiden vanhemmat ovat koko väestöön verrattuna varsin korkeasti koulutettuja. Koko väestössä 45-vuotiaista ja sitä vanhemmista korkeakoulututkinnon oli suorittanut vuonna 2015 yhdeksän prosenttia (Tilastokeskus 2016). Maisteriopiskelijoiden

äideistä korkeakoulutettuja on 39 prosenttia ja isistä 48 prosenttia. Tohtoriopiskelijoiden äideistä vastaava koulutustaso on 37 prosentilla, isistä peräti 51 prosentilla. Kuviossa 1 on eritelty tarkemmin vanhempien koulutustason jakaumat maisteri- ja tohtoriopiskelijoilla. Mikäli tarkastellaan vain ylemmän korkeakoulututkinnon ja tutkijakoulutuksen suorittaneiden osuutta, korkeimmin koulutettuja ovat tohtoriopiskelijoiden isät (ylemmän kk-asteen ja tutkijakoulutuksen suorittaneita yhteensä 34 %), joiden jälkeen tulevat maisteriopiskelijoiden isät (32 %). Maisteriopiskelijoiden äideissä (26 %) on enemmän korkeimmin koulutettuja kuin tohtoriopiskelijoiden äideissä (23 %). Tutkijakoulutettuja on erityisen paljon tohtoriopiskelijoiden isissä, yhdeksän prosenttia.

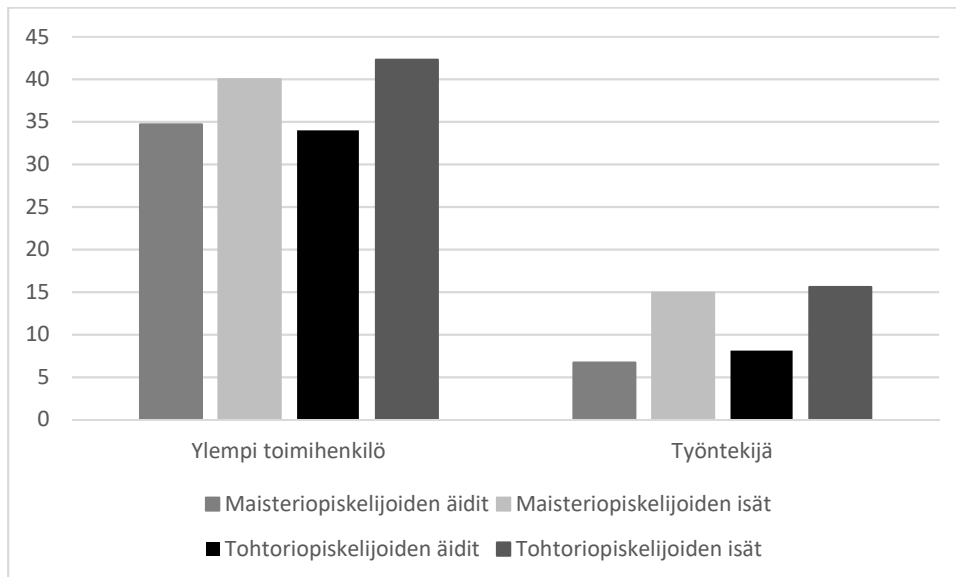

KUVIO 1. Maisteri- ja tohtoriopiskelijoiden vanhempien koulutus

Koulutuksen periytyminen näkyy siis hyvin sekä maisteri- että tohtoriopiskelijoilla. Koska iällä on yhteys koulutustasoon siten, että vanhemmilla sukupolvilla on nuoria matalampi koulutus, täytyy myös ikä huomioida maisteri- ja tohtoriopiskelijoiden vanhempien koulutusta verrattaessa. Tohtoriopiskelijat ovat mediaani-ikänsä noin kuusi vuotta vanhempia kuin maisteriopiskelijat. Mikäli ikäeroa ei olisi, erot maisteriopiskelijoiden ja tohtoriopiskelijoiden vanhempien koulutustasossa olisivat todennäköisesti vieläkin suurempia. Näyttää myös siltä, että isän tutkijakoulutus vetää jälkeläisiä jatko-opintoihin.

Vaikka äidin koulutuksen on todettu tutkimuksissa vaikuttavan voimakkaimmin perheen lasten kouluttautumiseen, on tohtoriopintoihin päätymisessä tohtori-isällä erityisen selvä merkityksensä.

Verrataan seuraavaksi opiskelijoiden vanhempien sosioekonomisen aseman jakaumia ylempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden osuuksien mukaan (kuvio 2).

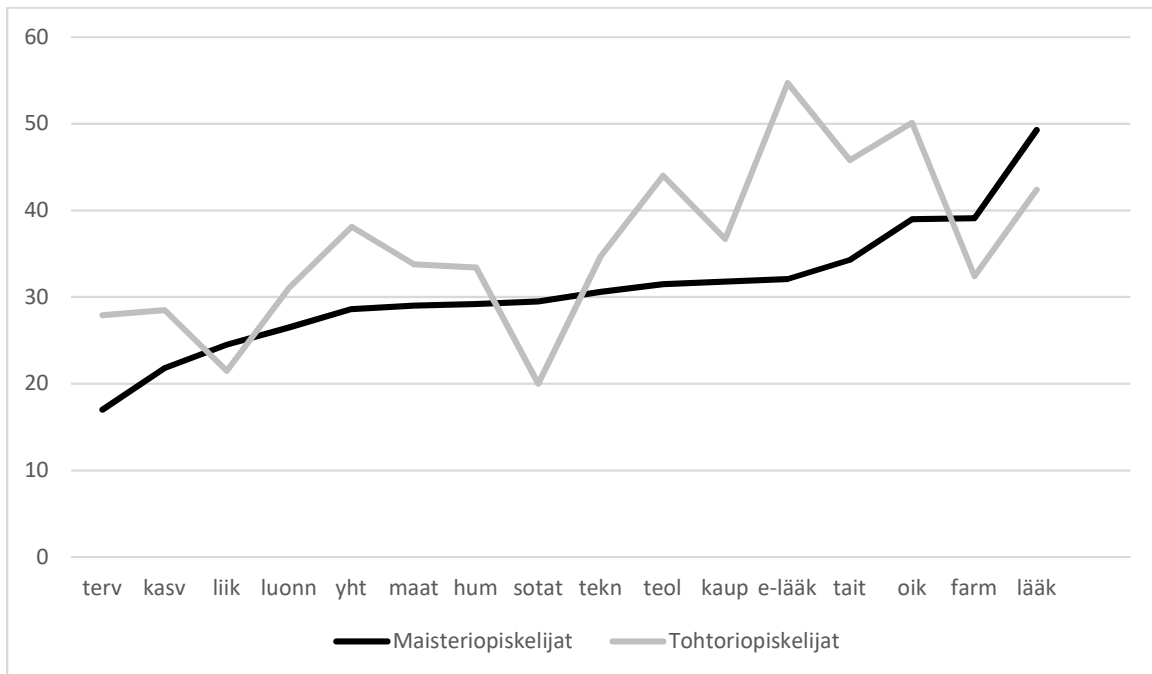

KUVIO 2. Ylempien toimihenkilö- ja työntekijävanhempien osuudet maisteri- ja tohtoriopiskelijoilla

Kuviosta 2 näkyy selvästi, että erot ovat suuremmat äitien ja isien välillä kuin maisteri- ja tohtoriopiskelijoiden välillä. Isissä niin ylempien toimihenkilöiden kuin työntekijöidenkin osuudet ovat suuremmat kuin äideissä. Äidit ovatkin tyypillisesti alempia toimihenkilöitä jälkeläisen koulutusasteesta riippumatta. Kun vertaamme vanhempien taustoja vuoden 1985 tilanteeseen (Silvennoinen & Laiho 1994), niin erot ovat selvät: vuonna 1985 maistereiden äideistä ylempiä toimihenkilöitä oli 27 prosenttia ja työntekijöitä 17 prosenttia, nyt vastaavat prosenttiluvut ovat 35 ja 15. Maistereiden isien kohdalla ei sen sijaan ole 30 vuoden aikana tapahtunut juuri muutoksia. Tohtoreiden äideistä ylempiä toimihenkilöitä oli vuonna 1985 runsas kolmannes ja työntekijä-äitien osuus oli 17 prosenttia. Ensin mainittu on pysynyt koko lailla samana, jälkimmäisten osuus sen sijaan on laskenut huomattavasti. Tohtoreiden isistä ylempiä toimihenkilöitä oli vuonna 1985 lähes puolet, nyt osuus on reilut 42 prosenttia. 30

vuodessa työntekijäisien osuus on sen sijaan kaksinkertaistunut kahdeksasta prosentista viiteentoista prosenttiin. Toisaalta pitää muistaa, että tässä tutkimuksessa tarkastellaan tutkintoa suorittavia, vuoden 1985 tutkimuksessa jo valmistuneita. Myös luokitustapa on hieman erilainen.

Kokonaiskuvassa maisteri- ja tohtoriopiskelijoiden perhetaustoilla ei ole suurta eroa. Koska yliopistokenttä on sisäisesti lohkoutunut ja eriytynyt, katsomme seuraavaksi, miten eri tieteenaloilla opiskelevat eroavat toisistaan vanhempien koulutustaustan suhteen. Koska isän koulutus näyttää olevan yhteydessä erityisesti tohtoriopintoihin valikoitumisessa, tehdään vertailu ylemmän korkeakoulututkinnon (ml. tutkijakoulutus) suorittaneiden osuuksien mukaan (kuvio 3).

KUVIO 3. Maisteri- ja tohtoriopiskelijoiden isien koulutusaste (ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden isien osuudet) tieteenaloittain

Tieteenalat on järjestetty kuvioon maisteriopiskelijoiden isien koulutustason mukaan siten, että oikealle siirryttäessä ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden isien osuus nousee. Maisteriopiskelijoista kaikkein koulutetuimmat isät ovat – varsin odotetusti – lääketieteen opiskelijoilla. Vähiten korkeakoulutettuja on terveystieteitä opiskelevien isissä.

Eläinlääketieteessä, oikeustieteessä, taidealoilla, teologiassa, terveystieteissä ja yhteiskuntatieteissä tohtoriopintoihin näyttävät jatkavan erityisesti korkeimmin koulutettujen

isien jälkeläiset. Myös useimmilla muilla aloilla tohtoriopiskelijoiden isät ovat koulutetumpia. Sen sijaan sotatiede ja liikuntatiede ovat aloja, joissa jatko-opintoja lähtevät suorittamaan matalimmin koulutetuista perheistä tulevat maisterit. Myös lääkäreistä ja proviisoreista tohtoriopintoihin päätyvillä on hieman matalampi kotitausta kuin vastaavilta aloilta maisteriopintoja suorittavilla.

Seuraavaksi tarkastelemme lähemmin, millaisia ryhmiä maisteri- ja tohtoriopiskelijoista voidaan muodostaa. Ryhmittelimme sekä maisteri- että tohtoriopiskelijat klusterianalyysin avulla. Analyysin edellytyksenä on, että muuttajat ovat välimatka-asteikollisia.

Maisteriaineistosta mukaan otettiin seuraavat muuttajat: ikä, lasten lukumäärä, opintojen kesto, korkeimman tutkinnon suorittamisesta kulunut aika, vuositulot, äidin koulutusaste, äidin vuositulot, isän koulutusaste ja isän vuositulot. Koulutusaste on tosiasiaassa järjestysasteikollinen muuttuja. Tässä kuitenkin käsittelemme sitä välimatka-asteikollisen muuttujan tavoin eli ajattelemme, että arvojen järjestys ja etäisyydet ovat samansuuruiset. Tulot oli aineistossa karkeistettu niin, että 200 000 euroa oli maksimitulo.

Useiden kokeilujen jälkeen parhaimmaksi osoittautui neljän ryhmän malli: ryhmät olivat sisäisesti homogeenisiä, poikkesivat toisistaan selvästi ja kuhunkin ryhmään lukeutui ”riittävä” määrä havaintoja. Koska aineistossa oli suhteellisen paljon puuttuvia tietoja, läheskään kaikki havainnot eivät tulleet lopulliseen malliin mukaan. Lopullisessa mallissa oli kaikkiaan 13 723 tapausta, mikä on 58 % koko maisteriopiskelija-aineistosta.

Ryhmät nimettiin seuraavasti: (1) Koulutustikkailla kiipijät, (2) Koulutuspääoman uusintajat, (3) Ikuiset opiskelijat ja (4) Toisen mahdollisuuden käyttäjät. Taulukossa 1 on esitetty kunkin ryhmän saamat arvot taustamuuttujittain. Ryhmät on nimetty sen muuttujan (tekijän) mukaan, mikä erityisesti erottaa ryhmän toisista ryhmistä. Koulutustikkailla kiipijät eroavat muista siinä, että heidän vanhempiansa koulutus on kaikkein matalin. He siis ovat kiipeämässä korkeammalle koulutustikkailla kuin vanhempansa. Koulutuspääoman uusintajat taas tulevat varsin korkeasti koulutetuista perheistä. Heidän vanhempiansa vuositulot ovat myös suuremmat kuin muilla. Ikuiset opiskelijat ovat opiskelleet pitkään, keskimäärin yhdeksän vuotta. Toisen mahdollisuuden käyttäjät taas ovat paitsi vanhin ryhmä myös ryhmä, jossa opiskelijoilla on eniten aiempia tutkintoja.

TAULUKKO 1. Maisteriopiskelijaryhmien saamat arvot eri taustamuuttujien suhteen

<i>Muuttuja</i>	<i>Koulutustikkailta kiipijät</i>	<i>Koulutuspääoman uusintajat</i>	<i>Ikuiset opiskelijat</i>	<i>Toisen mahdollisuuden käyttäjät</i>
<i>Keski-ikä (v)</i>	27	26	34	37
<i>Lasten lkm</i>	0	0	0-1	2-3
<i>Opintojen kesto (v)</i>	4	4	9	5
<i>Korkein tutkinto suoritettu v. sitten</i>	2	2	6	7
<i>Tulot</i>	matalat	matalimmat	korkeimmat	korkeat
<i>Äidin koulutus</i>	matalin	korkein	korkea	matala
<i>Isän koulutus</i>	matalin	korkein	korkea	matala
<i>Äidin tulot</i>	matalat	korkeimmat	matalat	matalimmat
<i>Isän tulot</i>	matalimmat	korkeimmat	korkeat	matalat
<i>n (%)</i>	6197 (45 %)	4721 (34 %)	1478 (11 %)	1327 (10 %)

Tohtoriopiskelija-aineistossa klusterianalyysin ehdot täyttäneitä muuttujia olivat ikä, opintojen kesto, korkeimman tutkinnon suorittamisesta kulunut aika, puolison koulutusaste, äidin koulutusaste, isän koulutusaste sekä äidin valtionveronalaiset tulot vuonna 1980. Parhaiten toimivaksi osoittautui kolmen ryhmän malli. Koska aineistossa oli paljon puuttuvia arvoja, loppujen lopuksi analyysiin saatiin yhteensä 6193 tapausta 18 687 tapauksesta (33 %). Nimesimme ryhmät seuraavasti: (1) Pitkän linjan puurtajat, (2) Statuksen korottajat sekä (3) Koulutuspääoman uusintajat.

Taulukossa 2 on esitetty eri ryhmiin kuuluvien saamat arvot taustamuuttujittain. Puolison ja vanhempien koulutusta sekä äidin tuloja verrataan keskenään laadullisin määrein (samaa tapaan kuin taulukossa 1), jotta erot ryhmien välillä tulisivat selvemmiiksi. Esimerkiksi ryhmään 2 lukeutuvien puoliset ovat koko väestöön verrattuna varsin koulutettuja, mutta muihin ryhmiin verrattuna koulutustaso on selvästi matalampi. Ensimmäisen ryhmän nimen taustalla on jatko-opiskeluiden pitkä kesto. Toisen ja kolmannen ryhmän nimet kuvaavat heidän vanhempensa sosiaalista asemaa: Statuksen korottajat tulevat muita ryhmiä

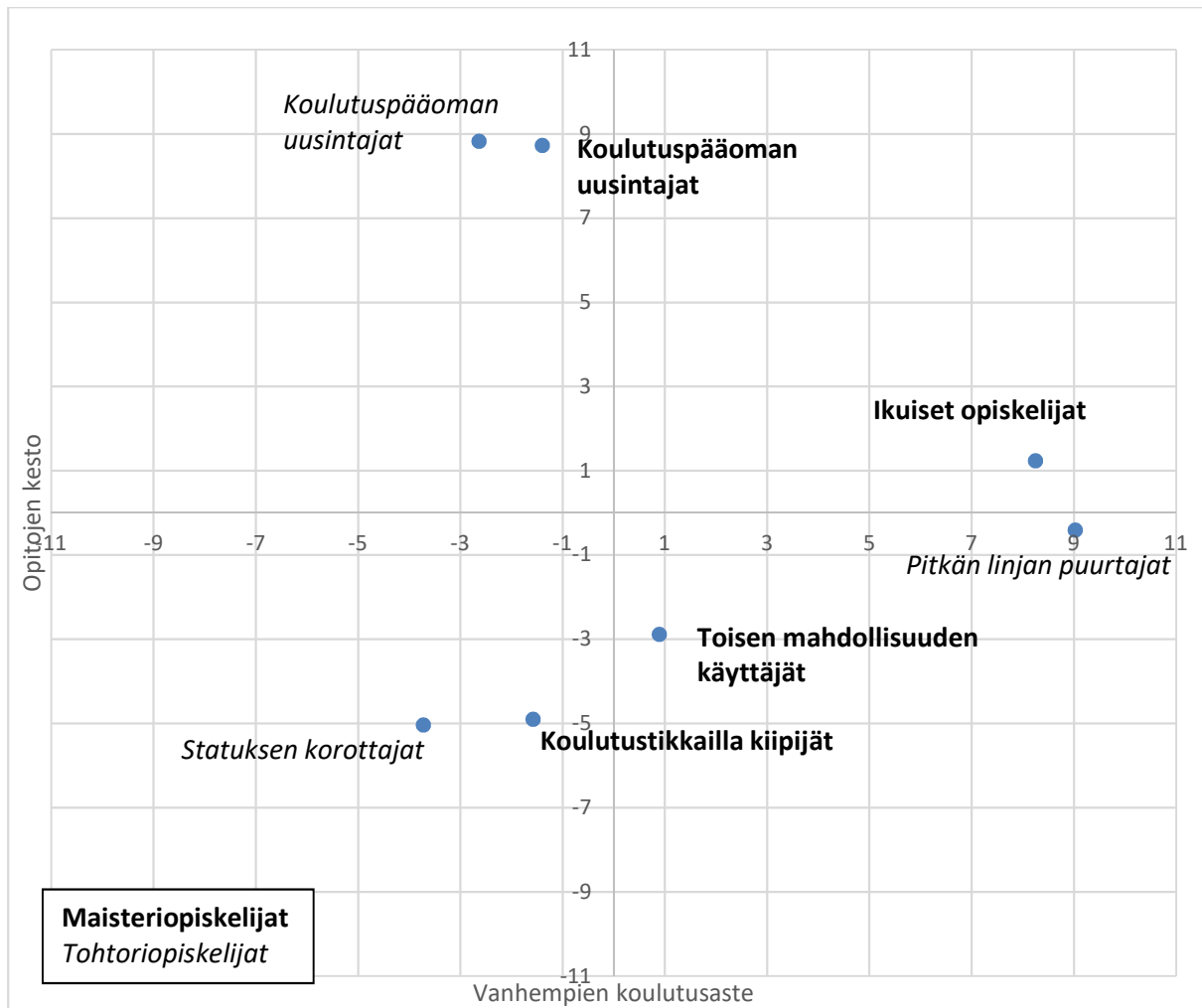
matalammista taustoista, Koulutuspääoman uusintajat taas perheistä, joissa vanhemmilla on paljon koulutusta.

TAULUKKO 2. Tohtoriopiskelijaryhmien saamat arvot eri taustamuuttujien suhteen

<i>Muuttuja</i>	<i>(1) Pitkän linjan puurtajat</i>	<i>(2) Statuksen korottajat</i>	<i>(3) Koulutuspääoman uusintajat</i>
<i>Keski-ikä</i>	42	33	35
<i>Opintojen kesto (v)</i>	11	3	4
<i>Korkein tutkinto suoritettu v. sitten</i>	15	5	6
<i>Puolison koulutus</i>	korkein	matalin	korkea
<i>Äidin koulutus</i>	matala	matalin	korkein
<i>Isän koulutus</i>	korkea	matalin	korkein
<i>Äidin tulot</i>	korkeat	matalimmat	korkeimmat
<i>n (%)</i>	1140 (18 %)	2778 (45 %)	2275 (37 %)

Sekä maisteri- että tohtoriopiskelijat tulevat siis hyvin monenlaisista elämäntilanteista ja taustoista. Kuvion 4 koordinaatteihin opiskelijaryhmät on sijoitettu opintojen keston ja vanhempien koulutusasteen mukaan. Koordinaattien pisteet on laskettu siten, että keskiarvo sijaitsee nollopisteessä. Opiskelijoiden sijainti nelikentässä on näin ollen suhteutettu keskiarvoon. Etäisyys nollopisteestä ilmoittaa, kuinka kaukana kukin ryhmä on keskimääräisestä ja miten ryhmät sijoittuvat kentälle suhteessa toisiinsa.

Sekä maisteri- että tohtoriopiskelijoista löytyi ryhmä, joka tuli selvästi muita korkeimmista perhetaustoista. Koulutuspääoman uusintajien vanhemmat toimivat usein ns. ylemmissä ammattiteoissa, kuten lääkäreinä, juristeina ja muina erityisasiantuntijoina. Tohtoreiden isissä oli keskimääräistä enemmän myös professoreina toimivia. Koulutuspääoman uusintajat ovat itsekin hakeutuneet yliopistoon opiskelemaan ns. eliittialoja, erityisesti lääketiedettä ja oikeustiedettä. Näissä ryhmissä näkyy parhaiten korkean koulutustason ja yhteiskunnallisen hyväosaisuuden periytyminen.

KUVIO 4. Maisteri- ja tohtoriopiskelijaryhmät opintojen keston ja vanhempien koulutusasteen mukaan

Kentän alaosaan paikantuvat Koulutustikkailla kiipijät ja Statuksen korottajat. Nämä ryhmät koostuvat sellaisista opiskelijoista, joiden vanhemmilla on muihin ryhmiin verrattuna vähemmän koulutusta. Ryhmien nimet kuvaavat sitä, että opiskelijat ovat kipuamassa korkeammalle koulutuksen tikapuilla kuin vanhempansa. Koulutuksen avulla he korottavat omaa yhteiskunnallista statustaan. Tyypillisiä aloja Kiipijöillä ja Korottajilla ovat ns. kansanomaiset alat.

Kuvion oikealta laidalta löytyvät Ikuiset opiskelijat ja Pitkän linjan puurtajat eli opiskelijat, jotka ovat opiskelleet keskimääräistä pidempään. Generalistiset alat, kuten humanistinen ja luonnontieteellinen ala, ovat tyypillisiä Puurtajien ja Ikuisten opiskelijoiden aloja. Neljäs maisteriopiskelijaryhmä on Toisen mahdollisuuden käyttäjät. Tälle ryhmälle ei löydy

vastinetta tohtoriopiskelijoiden joukosta. Monet vähäisen koulutusperimän omaavista hakeutuvat myöhemmällä iällä yliopistoon, suoritettuaan ensin jonkin toisen tutkinnon tai oltuaan työelämässä. Yliopistoon hakeminen voi olla todellisuudessa aito ”toinen mahdollisuus” – mahdollisuus, johon ei ennen ole ehkä rohjennut tarttua esimerkiksi vaatimattoman koulumenestyksen takia. Kasvatustiede ja terveystiede ovat yleisimpiä tähän ryhmään kuuluvien aloja. (Nori 2018.)

6. Pohdinta

Olemme tarkastelleet artikkelissamme opiskelijoiden valikoitumista koulutusjärjestelmämme huipulle: maisteri- sekä tohtoriopintoihin. Metodologisena huomautuksena voidaan todeta, että kykenemme tekemään päätelmiämme valikoitumisesta maisteriopinnoista tohtoriopintoihin vain välillisesti, sillä tieto siitä, ketkä hakeutuvat maisteritutkintovaiheen jälkeen tohtoriopintoihin ja ketkä niihin pääsevät, vaatisi luonnollisesti toisenlaisia aineistoja. Aineistojen kattavuuden huomioon ottaen uskomme kuitenkin kykenevämmekään tekemään joitakin päätelmiä ja tulkintoja myös valikoitumisesta.

Aikaisempien tutkimusten mukaan (Ahola 1995;Nori 2011) erot perustutkintoaan suorittavien yliopisto-opiskelijoiden sosiaalitaustassa ovat isossa kuvassa tasoittuneet, joskaan erot eivät suinkaan ole kadonneet, joten edelleen akateemiseen koulutukseen valikoitumista siivittää osaltaan sosiaalinen perimä. Tämän vahvistaa myös tuloksemme maisteriopiskelijoiden taustoista. Kun aikaisempaa tutkimusta ja siten ajallista vertailukohtaa tohtoriopiskelijoiden taustoista ei ole juurikaan saatavilla, emme pysty suoralta kädeltä sanomaan, miten on asian laita tohtoriopiskelijoiden osalta. Joka tapauksessa väestöön suhteutettuna molempien ryhmien opiskelijoiden vanhemmissa, erityisesti isien osalta, yliedustettuina olivat korkeakoulutetut ja ylemmät toimihenkilöt. Vertailumme osoittaa, että tohtoriopiskelijat poikkeavat sosiaalitaustoiltaan oikeastaan yllättävän vähän maisteriopiskelijoista. Tilanne on näin ollen muuttunut kolmessa vuosikymmenessä: vuonna 1985 tohtorintutkinnon suorittaneiden vanhemmat – erityisesti isät – tulivat selvästi korkeimmista taustoista kuin maisterintutkinnon suorittaneiden vanhemmat (Silvennoinen & Laiho 1994). Käsillä olevassa tutkimuksessa isien ja äitien väliset erot olivat sitä vastoin suuremmat kuin maisteri- ja tohtoriopiskelijoiden sosiaalitaustojen väliset erot. Tästä voimme päätellä, että tohtoriopintoihin valikoituminen on tasaantunut, ehkä osittain koulutusinflaation myötä. Opiskelijaryhmien tieteenalakohtainen vertailu osoitti, etteivät perustutkinto-opiskelijat ja

tohtoriopiskelijat olennaisesti poikenneet toisistaan. Näyttää siltä, että molempien koulutuksien kentät ovat paljolti samaan tapaan lohkoutuneet elitistisempiin ja kansanomaisempiin aloihin. Neljällä suhteellisen pienellä alalla maisterikoulutettavien sosiaalistausta on jopa hieman korkeampi kuin tohtorikoulutettavien, mutta kokonaisuudessaan enemmistö tarkastelluista tieteenaloista ovat tohtorikoulutuksessa elitistisempiä. Tulokset viittaavat siihen, että mitään dramaattista valikoitumista sosiaalisen taustan suhteen ei (enää) tapahdu siirryttäessä suorittamaan ylintä akateemista tutkintoa. Tämä on hyvin ymmärrettävissä sitä taustaa vasten, että Suomessa kaikissa yliopistoissa on mahdollista tohtoroitua ja siksi, että liikkuvuus sen enempiä yliopistojen kuin tieteenalojen välillä siirryttäessä maisterivaiheesta tohtorivaiheeseen ei liene kovin suurta (Jauhiainen & Nori 2017). Toisaalta tätäkään ei ole tutkimuksin todennettu. Tarkastelumme pohjalta näyttää siltä, että kaikkein perustavanlaatuisin sosiaalinen siilautuminen tapahtuu pyrittäessä yliopistoihin sisään, kandidaatin tutkintoa suorittamaan, ei niinkään enää edettäessä akateemisen koulutuksen ylemmille askelmille. Jälleen osaselitys löytyy suomalaisesta yliopistojärjestelmästä: poiketen Bolognan prosessin ideasta, Suomessa kandidaatintutkinto on jäänyt käytännössä muodollisuudeksi kun useimmiten sisäänpääsyyn sisältyy oikeus jatkaa maisterintutkintoon.

Klusterianalyysin pohjalta kykenimme muodostamaan molemmista opiskelijajoukoista toisistaan varsin selkeästi erottuvat ryhmät: maisteriopiskelijoista neljä ja tohtoriopiskelijoista kolme. Ryhmät vahvistavat sitä tunnettua asiaa, että yliopisto-opiskelijat nykyisellä massakorkeakoulutuksen tai universaalien yliopistokoulutuksen aikakaudella ovat hyvin heterogeenisiä. Ei voida löytää yhtä tyypillistä ideaaliopiskelijatyyppeä, vaan molempia tutkintoja suorittamaan on valikoitunut varsin erilaisista taustoista ponnistavia henkilöitä, jotka myös suorittivat tutkintojaan erilaisissa elämäntilanteissa.

Havainto siitä, että tohtorikoulutuksessa näyttää säilyvän varsin samanlaiset jaot kuin maisterikoulutuksessa, todentui selkeästi muodostamissamme ryhmissä. Klusterianalyysin perusteella saatoimme erottaa kaksi siinä määrin samankaltaista ryhmää molemmissa opiskelijajoukoissa, että nimesimme molemmat ”Koulutus pääoman uusintajiksi”. He edustavat taustoiltaan, ellei aivan yhteiskunnan eliittiä, niin ainakin ylempiä kerrostumia. Vanhempien koulutuksen ja sosiaalisen aseman suhteen he tulevat korkean kulttuurisen ja taloudellisen pääoman perheistä. Niin maisteri- kuin tohtorikoulutuksessa he opiskelevat muita useammin statusaloilla pääkaupunkiseudulla ja ovat kaupunkilaistaustaisia. Tohtoriopiskelijoiden joukossa silmiinpistävä piirre oli se, että he ovat myös usein

akateemisen pääoman perijöitä: professorien tyttäriä ja poikia (ks. Jauhiainen & Nori 2017). Tässä suhteessa tohtoriopiskelijat näyttävät erottuvan maisteriopiskelijoista koko tutkimusjoukossa: heidän isänsä ovat keskimäärin useammin tutkijakoulutuksen saaneita.

Edellisille ryhmille melkein pä vastakohtaan muodostivat maisteriopiskelijoiden ”Koulutustikkailla kiipijät” ja tohtoriopiskelijoiden ”Statuksen korottajat”. Nämä ryhmät kertovat suomalaisen yliopistokoulutuksen tasa-arvon traditiosta ja meritokraattisesta valintajärjestelmästä. Molemmille ryhmille akateemiset opinnot merkitsevät sosiaalisen aseman nousua suhteessa heidän lapsuudenperheisiinsä. Nämä ryhmät olivat myös kummankin opiskelijajoukon selvästi suurimmat ryhmät (45 %), mikä vahvistaa kuvaa tasa-arvon politiikan toteutumisesta myös tohtorikoulutukseen valikoitumisessa.

Oman ryhmänsä muodostivat pitkään opiskelevat. Edelleen 2010-luvulla – korkeakoulutuksen määrätietoisista tehostamispyrkimyksistä huolimatta – maamme yliopistoissa on suuri joukko pitkään ja hartaasti maisterin- ja tohtorintutkintojaan suorittavia opiskelijoita, perintönä suomalaisen vapaan akateemisen opiskelun aikakaudelta, joka tavallaan päättyi vasta 1990-luvulla. Maisteriopiskelijoiden ”ikiopiskelijat” ja tohtoriopiskelijoiden ”pitkänlinjan puurtajat” edustavat näitä. Nämä varttuneempina, usein arvattavastikin työn ohella ja osa-aikaisesti opiskelevat asettuvat varsin kauaksi nykyisen korkeakoulupolitiikan määrittelemästä ideaaliopiskelijuudesta, jota hallitsevat nuoruus, nopeus sekä vankka uratietoisuus. Tällaisten opiskelijoiden, jotka toki edustavat selvää vähemmistöä yliopistoissamme, absoluuttinen määrä on kuitenkin varsin tuntuva; klusterianalyysiaineistossammekin, joka pudotti suuren osan tapauksista pois, opiskelijoita oli yli 2500. Ja kun joukkoon luetaan vielä maisteriopiskelijoiden kaikkein iäkkäimpänä joskaan ei pisimpään opiskelleiden (aikuis)ryhmä ”Toisen mahdollisuuden käyttäjät”, nousee ”epätyypillisten” opiskelijoiden määrä klusteriaineistoissa miltei 4000:een. Toisen mahdollisuuden käyttäjät tulevat usein perheistä, jossa ei ole akateemiseen kouluttautumisen perinnettä. Kouluttamattoman perheen lapselle uskallus hakeutua yliopisto-opintoihin saattaa syntyä vasta työssäolovuosien tai ammatillisen tutkinnon jälkeen. Kotitaustan onkin todettu olevan yhteydessä opintojen aloitusikäen. Ne yliopisto-opiskelijat, joiden vanhemmat eivät ole suorittaneet korkeakoulututkintoa, aloittavat opintonsa jopa neljä vuotta vanhempina kuin korkeakoulutetuista perheistä tulevat (Moisio 2017). Voidaankin kysyä, missä määrin tällaisille opiskelijoille on enää tilaa tulevaisuuden yliopistossa, tulevatko valintauudistukset samoin kuin uudistunut tohtorikoulutus ohjaamaan valikointiprosesseja niin, että yliopisto-

opiskelija-aines alkaa jälleen homogenisoitua ja kehitys kääntyy takaisin kohti uudentyyppistä eliittiyliopistoa.

Lähteet

Ahola, S. 1995. Eliitin yliopistosta massojen korkeakoulutukseen. Korkeakoulutuksen muuttuva asema yhteiskunnallisen valikoinnin järjestelmänä. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 30.

Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2013. Kasvatussosiologia. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Bahr, P.R., Bielby, R. & House, E. 2011. The Use of Cluster Analysis in Typological Research on Community College Students. *New Directions for Institutional Research, Assessment Supplement*.

Ball, S. J., Davies, J., David, M. & Reay, D. 2002. 'Classification' and 'judgement': Social class and the 'cognitive structures' of choice of higher education. *British Journal of Sociology of Education* 23 (1), 51–72.

Burke, B. J. & Johnstone, M. 2004. Access to higher education: The hope for democratic schooling in America. *Higher Education in Europe* 29 (1), 19–31.

Erikson, R. & Rudolphi, F. 2010. Change in Social Selection to Upper Secondary School – Primary and Secondary Effects in Sweden. *European Sociological Review*, Volume 26, Number 3, 291–305.

Esping-Andersen, G. 2015. Welfare regimes and social stratification. *Journal of European Social Policy* 2015, Vol. 25(1) 124–134.

Jauhiainen, A. & Nori, H. 2017. Puurtajat, Statuksen korottajat ja Koulutuspääoman uusintajat: Tohtoriopiskelijat ja heidän taustansa suomalaisella yliopistokentällä. *Kasvatus* (48) 2/2017, 80–95.

Kalenius, A. 2014. Suomalaisten koulutusrakenteen kehitys 1970–2030. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:1.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75236/okm01.pdf?sequence=1>

(Luettu 14.1.2017).

Kivinen, O. & Hedman, J. 2016. Suomalaisen korkeakoulutuksen kansainvälinen taso on väitettyä parempi: Mahdollisuuksien tasa-arvo ja korkea osaaminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (1), 87–96.

Kivinen, O. & Rinne, R. 1995. Koulutuksen periytyvyys: Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa. *SVT, Koulutus* 1995:4. Helsinki: Tilastokeskus.

Laiho, I. 1997. Mestareiden opissa: Tutkijakoulutus Suomessa sotien jälkeen. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 42.

Moisio, J. 2017. Eurostudent V (2012–2015) –tutkimus Mitä Eurostudent kertoo opiskelijoista, opinnoista ja opiskelusta 2010-luvun Euroopassa? <http://blogs.helsinki.fi/hegompape/files/2015/02/Eurostudent-V-2012-2015-tuloksia-opiskelusta-ja-opiskelijoista.pdf> (Luettu 17.10.2017).

Mullen, A. L., Goyette, K. A. & Soares, J. A. 2003. Who goes to graduate school? Social and academic correlates of educational continuation after college. *Sociology of Education* 76 (2), 143–169.

Nevala, A. 1999. Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa. *Bibliotheca Historica* 43. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Nevala, A. & Rinne, R. 2012. Korkeakoulutuksen muodonmuutos. Teoksessa: P. Kettunen, H. Simola (toim.) *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 203– 228.

Nevala, A. & Nori, H. 2017. Osallisuuden vanhat ja uudet jakolinjat. Yliopisto-opiskelijoiden sosioekonomisen taustan muutokset ja koulutuksellinen tasa-arvo. Teoksessa A. Toom, M. Rautiainen & J. Tähtinen. (toim.) *Toiveet ja todellisuus – kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa. Kasvatusalan tutkimuksia 75*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura 335–363.

Nori, H. 2011. Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa. *Annales Universitatis Turkuensis C* 309.

Nori, H. 2018 Kiipijöitä ja Uusintajia – keitä ovat 2010-luvun maisteriopiskelijat? Teoksessa R. Rinne, N. Haltia, S. Lempinen & T. Kaunisto (toim.) *Eriarvoistuva maailma – tasa-*

arvoistava koulu? Kasvatusalan tutkimuksia. Helsinki: Suomen kasvatustieteellisen seura (painossa).

Nummenmaa, L. 2004. Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät Helsinki: Tammi.

OKM 2010. Tohtoritarve 2020-luvulla Ennakointia tohtorien työmarkkinoiden ja tutkintotarpeiden pitkän aikavälin kehityksestä. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:13.

OKM 2016. Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkinnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa. Opetus ja kulttuuriministeriön julkaisuja n:o 37.

Reay, D., David, M.E. & Ball, S.J. 2005. Class, race, gender and higher education. Chester: Trentham Books Limited.

Reay, D., Davies, J., David, M. & Ball, S.J. 2001. Choices of Degree or Degrees of Choice? Class, 'Race' and the Higher Education Choice Process. *Sociology*, Vol. 35, No. 4, 855–874.

Saari, J., Aarnio, L. & Rytönen, M. 2015. Kolme näkökulmaa koulutuksen valikoivuuteen: Nuorten koulutusvalinnat tilastojen ja kertomusten valossa. Helsinki: Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus, 51/2015.

Scherger, S. & Savage, M. 2010. Cultural transmissions, educational attainment and social mobility. *The Sociological Review*, Volume 58, issue 3, 406–428.

Silvennoinen, H., Rinne, R., Kosunen, S., Kalalahti, M. & Seppänen, P. 2015.

Yhteiskuntaluokat ja kouluvalinta. Teoksessa: P. Seppänen, M. Kalalahti, R. Rinne & S. Simola (toim.) Lohkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Kasvatusalan tutkimuksia 68. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura, 325–370.

Trow, M. 2006. Reflections on the transition from elite to mass universal access: forms and phases of higher education in modern societies since WW II. Teoksessa J.F. Forest & P.G. Altbach (eds.) *International handbook of higher education*. Dordrecht: Springer, 243–280.

Tilastokeskus 2016. Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön koulutus rakenne [verkkójulkaisu]. ISSN=1799-4586. 2015, Liitetaulukko 2. 15 vuotta täyttänyt väestö koulutusasteen ja ikäryhmän mukaan 2015. Helsinki: Tilastokeskus

http://www.stat.fi/til/vkour/2015/vkour_2015_2016-11-03_tau_002_fi.html (Luettu 13.12.2016).

Wakeling, P. 2005. La noblesse d'état anglaise? Social class and progression to postgraduate study. *British Journal of Sociology of Education* 26 (4), 505–522.